

Василь GERАСИМЧУК¹

АСИМЕТРИЧНІСТЬ В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОТИРІЧ

Акцентується увага на актуальних питаннях розвитку взаємовигідних торговельно-економічних відносин між Україною та Республікою Польща, яка виступає одним з головних стратегічних партнерів України на її шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції. Охарактеризовані радикальні зміни у структурі та стимулах економічних відносин у двох сусідніх країнах з використанням рекомендацій Вашингтонського консенсусу, побудованих на принципах макроекономічної дисципліни, ринкової економіки та відкритості до зовнішнього світу. Проведено ретроспективний аналіз розвитку двосторонніх торговельних відносин, який свідчить про існування глибоких історичних традицій, налагоджених тісних господарських зв'язків між країнами. Зазначено суттєве пожвавлення двосторонньої торгівлі після набрання чинності в повному обсязі Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, включаючи поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі. Проаналізовано проблеми розвитку двох економічних систем з позицій теорії асиметричності, під якою варто розуміти явище збільшення відмінностей між країнами в динаміці змін у структурі товарообігу, інших показників соціально-економічного розвитку, спричинених різноспрямованим впливом сукупності

¹ доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
gerasymchuk.vh@gmail.com, gerasymchuk.vh@i.ua,
<https://orcid.org/0000-0001-9357-8925>.

внутрішніх та зовнішніх факторів. Диспропорції в двохсторонніх торговельно-економічних відносинах досліджено як у просторовому, так і часовому розрізах. Розглянуто проблему існування розбіжностей у статистичних даних з української та польської сторони, причини їх виникнення. Підтверджена необхідність посилення тенденції заміни переважно сировинної продукції українського експорту на високотехнологічну, з більшою часткою переробки, доданою вартістю, що можливо за умов кардинальних змін секторальної структури національної економіки. Запропоновані рекомендації з удосконалення плану українсько-польського стратегічного партнерства, налагодження ефективного механізму відповідальності за його виконання, що має сприяти економічному зближенню двох країн, покращенню якості життя населення.

Ключові слова: асиметричність економічних відносин, дезінтеграційно-інтеграційні процеси, експортно-імпортна політика, соціально-економічний розвиток, стратегічне партнерство.

Зовнішньоекономічна діяльність держави, суб'єктів господарської діяльності повинна спрямовуватися на вирішення таких ключових завдань: розширення участі України у глобальному та континентальному поділі праці, насамперед, з країнами ЄС за рахунок поглиблення спеціалізації і кооперування виробництва; підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки; досягнення істотних змін у товарній структурі експорту, в якій продовжує переважати продукція первинної обробки; створення нових робочих місць у країні, а не спостерігати за потоком трудової міграції українців за кордон. Хоча наведений перелік завдань у сфері зовнішньоекономічної діяльності держави (ЗЕД) можна продовжувати, головна мета зводиться до підвищення рівня та якості життя населення, кожного українця, а не стрімке збільшенням прірви між дуже багатьма з офшорами і дуже бідними з низькими доходами.

За 30 років незалежності ми стали жити краще. Водночас не можна не помічати, що громадяни сусідніх з Україною держав — поляки та угорці, чехи та словаки, болгари та румуни, не кажучи вже про жителів країн ЄС-15, живуть заможніше, ніж українці. Ми не випадково торкнулися рівня добробуту громадян сусідніх держав, оскільки проблематика взаємовигідних торговельно-економічних відносин як фактор економічного зростання привертає все більшу увагу як науковців, так і пересічних громадян.

Свого часу (2009 р.) ми зверталися до керівництва парламенту з аналізом структури експортно-імпортних операцій між Україною та десятьма сусідніми державами, а також з пропозиціями щодо доцільності дотримання принципу рівноваги, паритетності (від лат. *paritas* «рівність») у політичних та економічних міжнародних відносинах. Пропозиції були позитивно сприйняті з можливістю їх використання в законотворчому процесі. Особливе місце в зовнішній торгівлі з сусідніми державами займає Республіка Польща, як один з головних стратегічних партнерів України на її шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції.

Теоретико-методологічні положення, які відображають еволюцію, проблеми соціально-економічних трансформацій, інтеграційно-дезінтеграційних процесів, торговельно-економічних відносин упродовж останніх трьох десятиліть (постсоціалістичний період) в Україні та Польщі, шляхи їх розв'язання, викладено в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед публікацій, використанням положень яких ми скористалися під час дослідження, з вдячністю та повагою назвемо їхніх авторів: В. Бонусяк [1], А. Габарта [2], Н. Коротина [3], Д. Лук'яненко, В. Чужиков та М.-Г. Возняк [4], Б. Ціхоцький [5], А. Шептицький [6].

Постійно пам'ятаючи вислів давньогрецького мислителя Платона: «Народ, який не знає або забув своє минуле, не має майбутнього», ми вважаємо за необхідне під час розгляду питання українсько-польських політико-економічних відносин брати до уваги їхній вияв не упродовж короткострокового історичного періоду (місяць, квартал, півріччя, рік чи два), а з позицій їхнього формування упродовж десятиліть, століть. Відомо принаймні з першоджерел, що історія цих відносин сягає своїм корінням IX–X ст.ст. Зрозуміло, що це питання потребує окремого розгляду. Разом з тим, ми з повагою відмітимо прізвиська лише деяких відомих вчених, дослідження яких охопило саме тривалий період історії взаємозв'язків між нашими народами, починаючи з часів Київської Русі: К. Грюнберг та Б. Спренгел [7], В. Литвин [8], С. Степієн [9], П. Толочко [10].

Виникає питання щодо наукової гіпотези саме авторського дослідження. Одним із ключових понять є «асиметричність» (від др.-грец. *ἀσυμμετρία*, букв. «нерозмірність» від *μετρέω* «вимірюю»), тобто, відсутність або порушення симетрії, диспропорція. Робоча гіпотеза зводиться до пошуку відповіді на питання: чим пояснити, що наприкінці 90-х років XX ст. економічний потенціал України перевищував ВВП Польщі, а за підсумками 2020 року ВВП Польщі (580,9 млрд дол.) вчетверо став вищим за ВВП України (142,3 млрд дол.). Вступати до ЄС з відсталою українською економікою за підтримки Польщі? Тому політикам, представникам бізнесу, науковцям архіважливо в першу чергу шукати конструктивні, обґрунтовані шляхи суттєвого підвищення рівня конкурентоспроможності України. У статті ми налаштовані торкнутися необхідності зміцнення позицій нашої держави, насамперед, в економічній, освітянській та науково-технічній сфері.

Мета статті полягає в поглибленні теоретико-методологічних положень формування взаємовигідних торговельно-економічних відносин між Україною та Республікою Польща, розроблення практичних рекомендацій щодо оптимізації українсько-польського стратегічного партнерства, спрямованого на поглиблення європейської та євроатлантичної інтеграції.

Україна здійснює експортно-імпортні операції з 228 країнами світу (2021 р.). В оновленій стратегії економічної безпеки України на період до 2025 р. наголошується на необхідності підтримки та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків на багато- та двосторонньому рівнях, у першу чергу, зі стратегічними партнерами. До цієї групи віднесені країни G7 та G20 (за винятком Російської Федерації). Держави-партнери в зазначеній стратегії

групується за такими ознаками: стратегічні партнери; держави з «партнерськими відносинами» («інші держави Балтії (крім Литви) та держави Північної Європи»); держави, з якими Україна має «прагматичні відносини», серед яких Молдова та Білорусь; держави, з якими Україна налаштована розвивати «взаємовигідну економічну співпрацю» (країни Азії, Близького Сходу, Африки та Південної Америки). До блоку стратегічних партнерів, з якими передбачена «всебічна співпраця», крім вказаних вище країн, віднесені Азербайджан, Грузія, Литва, Польща, Туреччина [11].

Серед наших західних сусідів головним стратегічним партнером априорі виступає Польща. І це цілком закономірно, оскільки історія відносин між давньоруською і польською державою сягає своїм корінням у глибину століть, до князівських династій перших П'ястів (842 р.) і перших Рюриковичів (862 р.). Ще за часів правління Ярослава Мудрого, великого князя київського (1016–1018 рр., 1019–1054 рр.), особлива увага приділялася налагодженню взаємовигідних відносин із Візантією, Священною Римською імперією, Німеччиною, Швецією та іншими європейськими країнами, включаючи Польщу.

Відомо, що періоди добросусідства з Польщею, зближення двох народів змінювалися охолодженням взаємовідносин, ворожими діями. Серед основних причин і передумов конфліктів не вказуються відмінності в політичному устрої держав, національні розбіжності, порушення народних традицій, конфесійні відмінності тощо. Недружні дії мотивувалися сімейними чварами в боротьбі за княжий трон, захистом від набігів сусідніх племен, повторюваними процесами захоплення спірних територій (Червенські міста). До переліку таких міст включали Червен, Белз, Волинь, Коросно, Любачов, Перемишль, Санок, Ярослав та інші.

Наведемо найбільш масштабні та драматичні епізоди з тисячолітньої історії відносин, що вимагають окремого розгляду. До таких епізодів належать: Південно-Західна Русь у складі Польського королівства та Речі Посполитої; українці та поляки в Російській та Австро-Угорській імперіях; взаємини Української Народної Республіки (УНР) та Королівства Польського, Української РСР та Польщі; трагедії двох народів під час Другої світової війни (1939–1945 рр.); післявоєнне відновлення народного господарства (1945–1950 рр.); співробітництво в рамках Організації Варшавського договору (ОВД, 1955–1991 рр.) та Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ, 1949–1991 рр.); трансформаційні процеси в Польщі та Україні після розпаду СРСР (1991 р.); конвергенція економічних моделей Польщі та України в умовах глобалізації світового господарства та європейської економічної інтеграції.

Доречними для допитливого читача можуть стати, на наш погляд, виважені думки щодо еволюції українсько-польських відносин, викладені В. Литвином у його змістовній історичній праці «Тисяча років сусідства і взаємодії»: «Досвід минулих поколінь, сконцентрований в історії нації, не може бути предметом часових спекуляцій. Намагання щось переінакшити, підправити, знівелювати на догоду політичному моментові неминуче перетворить історичну правду на правдоподібність, якщо не на міф ... Як мета-

лург виплавляє сталь із заданими властивостями, так історик, який працює на замовлення, створить працю із заданими причинно-наслідковими зв'язками ... Як у такій ситуації бути сучасним політиком? Здається, ідеальний вихід знайшли глави наших держав у травні 1997 року. Під час візиту Президента Польщі в Україну А. Квасневський і Л. Кучма підписали спільну заяву «До порозуміння і єднання». Таким чином, вони віддали минуле історикам і заявили про свою рішучість розвивати стратегічне партнерство двох держав. Такий спосіб дій диктується національними інтересами обох держав і якнайбільшою мірою відповідає завданням зміцнення співпраці між усіма народами Європи» [8, с. 29].

Саме з зазначених позицій ми намагаємось здійснювати аналіз стану, здобутків та протиріч у співпраці між нашими країнами, висловлювати пропозиції щодо перспектив зміцнення зв'язків у багатьох сферах діяльності. При викладенні матеріалу ми додаємо власні міркування як очевидця, як певною мірою безпосереднього співучасника розвитку міждержавного співробітництва принаймні упродовж 1950–2021 рр. Якщо переходити від масштабів добросусідства на побутовому, життєвому рівні до рівня міждержавного, варто пам'ятати як проблеми, так і позитивні сторони співробітництва України та Польщі у повоєнні роки (1945–1955 рр.), у період становлення народного господарства.

Зазначимо, що саме у вказаний період Польща перетворилася з аграрно-індустріальної на індустріально-аграрну державу. Разом з тим, наприкінці 80-х років ХХ ст. у країні хоча й проводилися економічні реформи, але вони лише частково вирішували всезростаючі проблеми. Реформування торкалося перегляду ролі сейму та народних рад, робітничого самоврядування, аграрної політики, відносин із католицькою церквою тощо. Водночас зростання реальних доходів, у т.ч. за рахунок кредитів капіталістичних країн, здійснювалося без істотного підвищення продуктивних сил. Назривала ситуація, яка вимагала докорінних змін в управлінні державою, її економічною політикою. У 1989 році соціалістична Польська Народна Республіка (ПНР) була перетворена на Республіку Польща. Розпочалися трансформаційні процеси, пов'язані з переходом від планової системи господарювання до впровадження ринкового механізму в економіці держави.

Україні, як і Польщі, в повоєнні роки також довелося відновлювати зруйновані міста та села, заводи та фабрики, шахти, енергопостачання. Завдяки героїчним зусиллям населення на трудовому фронті до кінця четвертої п'ятирічки (1946–1950 рр.) обсяг промислової продукції досяг довоєнного рівня. Україна за період відновлення народного господарства, а також у роки так званого «розвиненого соціалізму» (1964–1985 рр.) перетворилася в потужну індустріально-аграрну республіку. Її промисловий комплекс налічував близько 320 галузей. У 1985 році розпочався період «перебудови», який супроводжувався загостренням соціально-економічних проблем, різким зростанням цін, погіршенням життєвого рівня населення. Масово створювалися політичні партії та рухи. Результатом «перебудовних» процесів, системної дезінтеграції у суспільній, політичній, економічній та соціальній сфері став розпад 26 грудня 1991 р. СРСР. Відбувся «парад суверенітетів»

(1988–1991 рр.), появою на політичній карті світу нових суверенних держав, включаючи Україну.

У Польщі та Україні на озброєння реформатори взяли 10 рекомендацій Вашингтонського консенсусу, в основі якого покладено три ключові принципи: макроекономічна дисципліна, ринкова економіка та відкритість до зовнішнього світу. Реформування польської економіки здійснювалося за планом Л. Бальцеровича, або «шокової терапії». Передбачалося проведення швидких і радикальних змін у структурі та стимулах економічних відносин. Трансформаційні перетворення торкнулися проведення жорсткої монетарної політики, зниження бюджетного дефіциту, скасування цінового контролю на товари та послуги, припинення державного контролю за доходами громадян, приватизація державних підприємств, лібералізації зовнішньої торгівлі.

До найважливішого результату «шокової терапії» відносять той незаперечний факт, що план Бальцеровича заклав фундамент вступу Польщі до ЄС у 2004 році. За основними показниками країні вже в 1994 року вдалося не лише досягти дотрансформаційного рівня 1989 року, а й перевищити показники 1978 року, що вважався найуспішнішим в історії ПНР. Упродовж 1989–2016 рр. у 2,6 рази зросли обсяги промислового виробництва. Істотно активізувалася зовнішня торгівля. У 1991–2018 рр. обсяг експорту товарів збільшився більш ніж у 17 разів — з 14,9 млрд до 264,786 млрд дол. США. Майже у 18 разів (з 15,5 млрд до 270,157 млрд дол. США) зросли обсяги імпорту. Разом зі збільшенням обсягів експортно-імпорتنих операцій стабільним залишається негативним баланс зовнішньої торгівлі. На підтримку здійснюваних реформ у Польщі зі структурних фондів ЄС у 2004–2019 рр. виділено близько 110 млрд євро. Така форма підтримки сприймалася як компенсація за швидке відкриття внутрішнього ринку країни для ТНК, припливу європейського капіталу, зняття наявних бар'єрів та обмежень у торгівлі з країнами ЄС [2, с. 87–88].

За роки незалежності України результативність реформувань в економіці коротко можна охарактеризувати тим, що рівень ВВП зріс з 90,3 млрд дол. у 1990 році до 142,3 млрд дол. у 2020 році, тобто майже у 1,6 рази. У Польщі за цей період ВВП зріс з 67,4 млрд дол. до 580,9 млрд дол., тобто збільшився у 8,6 рази [12]. Якщо у 1990 році ВВП Польщі був нижчим за рівень України в 1,3 рази, то за підсумками 2020 року цей показник Польщі перевищував український ВВП ... у 4,1 рази (рис. 1).

Щодо наведених цифр, взятих з офіційних джерел, важливо за цифрами бачити і розуміти реальні результати соціально-економічних перетворень. Зміни ВВП вказані в доларах США. Практично ніхто з політиків і, як це не прикро, з науковців не звертає увагу на знецінення долара США. За купівельною спроможністю 100 дол. США у 1990 році на початок 2020 року рівнозначно 49 дол. США, оскільки інфляція долара за минулі 30 років сягнула близько 104 %. Не важко порахувати, що реального зростання в Україні не відбулося, а економічний потенціал Польщі де-факто зміцнів вдвічі. За розрахунками Білстату по середній зарплаті та курсу долара, якщо на 100 дол. США у 1995 році можна було прожити 2 місяці, то

у 2019 році — лише один тиждень [13]. На наш погляд, в Україні ситуації виглядає не кращим чином.

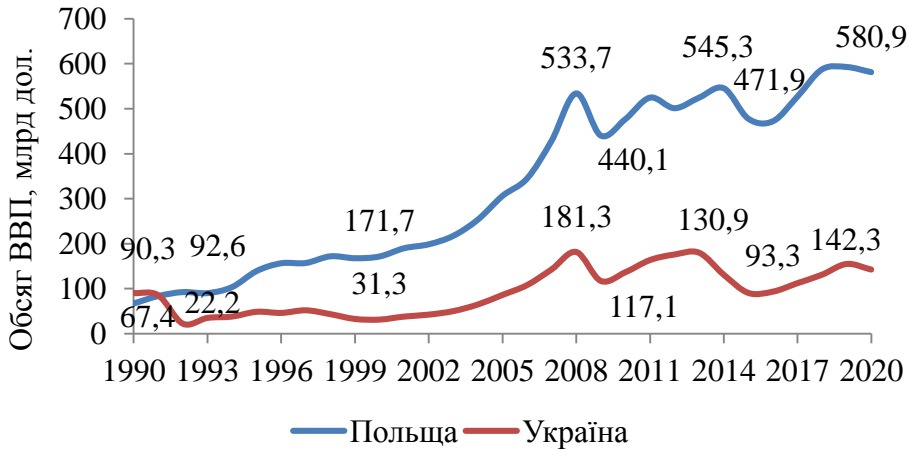

Рис. 1. Динаміка ВВП України та Польщі за 1990–2020 рр., млрд дол.

Примітка : побудовано автором за [14; 15].

Стосовно України в автора як безпосереднього свідка й учасника проведення економічних реформ ніяких сумнівів наведені цифри не викликають. Достатньо заявити, що фактично в країні знищено промисловий сектор, акценти змістилися на прискорений розвиток АПК. Напередодні президентських виборів 2010 р. у передвиборчій програмі «Сильна економіка — успішна країна» В. Янукович заявляв, що Україна до 2020 року повинна увійти до найбільш економічно розвинених країн світу (G20). Стрижневим питанням динамічних перетворень мала стати інвестиційно-інноваційна модель розвитку. Якщо тоді Україна займала 33-ю позицію у світовому рейтингу за показником ВВП (номінал), то у 2020 році, за даними СБ, Україна перебувала на 55-у місці серед 200 країн (155 млрд дол. США), Польща — на 21-й сходинці (594 млрд дол. США). За даними МВФ, у 1990 році ВВП (ПКС) на душу населення в Україні перевищував середній світовий показник на 11 % (Україна — 5 433, світ — 4 890 дол. США). У 2010 році цей показник по Україні (6 665 дол. США, 100-е місце серед 182 країн) став на 37 % нижче від середньосвітового рівня (10725 дол. США). У 2021 р. Україна серед 190 країн зайняла 90-місце (14 146 дол. США), Польща перебуває на 39-й позиції (37 323 дол. США). За індексом людського розвитку (ІЛР) Україна в 1991 році займала 45-е місце у світовому рейтингу, в 2008 році — 76-е, в 2019 році — 88-е. За підсумками 2020 року Україна зайняла 74-у позицію серед 189 країн, що нижче середнього рівня країн Європи та Центральної Азії, Польща — на 35-му місці [14].

Середньорічні темпи приросту ВВП (ПКС) протягом 1990–2018 рр. у Польщі становили 14,5% (63-е місце у світовому рейтингу), в Україні —

лише близько 1,5 % (158-е, останнє місце у рейтингу). Чисельність населення в Польщі залишилася за 30 років практично без змін, в Україні ж вона зменшилася на 8 млн чол. (за неофіційними джерелами — на 20 млн чол.). Разючі розбіжності у темпах розвитку двох країн за останні десятиліття торкнулися обсягів експортно-імпортних операцій, рівня зарплати, показників, що входять до численних світових індексів (табл. 1).

Таблиця 1
Порівняння основних показників соціально-економічного розвитку
України та Польщі у 2020/1990 рр.

Показники/роки	Україна		Польща	
	1992	2020	1992	2020
Населення, млн осіб	52,15 51,5 (1990 р.)	44,13	38,36 38,2 (1990 р.)	37,95
ВВП, млрд дол.	22,19 81,46 (1990 р.)	151,54 (56)	88,89 65,98 (1990 р.)	594,18 (21)
ВВП (ПКС), дол./чол.	6390	13110 (90)	6668	34103 (38)
ІЛР	0,71	0,79	0,72	0,88
Середня зарплата, дол.	31,2	497,0	260	1410,33
Експорт товарів і послуг, млрд дол.	16,04	60,67	18,70	333,54
Імпорт товарів і послуг, млрд дол.	17,41	62,46	18,11	292,44

Примітка: складено автором за [14; 15].

Наведена статистика наштовхнула нас на необхідність розгляду проблеми розвитку економічних систем, економічних відносин між Україною та Польщею з позицій теорії асиметричності, що знайшло своє відображення в назві статті. Відомо, що поняття симетрії та асиметрії широко застосовуються в різних сферах діяльності, починаючи з математики, фізики, і продовжуючи їх використанням для характеристики процесів та явищ в економіці. Симетрія (гр. *συμμετρεῖν* — міряти разом) означає гармонію, розмірність; розміщення точок або частин предмета в просторі, коли одна половина віддзеркалює іншу. Тлумачать «симетрію», як «розмірне, пропорційне розміщення частин якогось цілого щодо центру, середини» [16, с. 176]. Симетрію можна розглядати також як поняття, що відображає наявний порядок, пропорційність і співмірність між елементами будь-якої системи або об'єкта, упорядкованість, рівновагу системи, стійкість. Симетрія використовується для характеристики упорядкованості системи, як незмінність будь-яких властивостей об'єктів щодо перетворень, операцій, впливу.

Поняття «асиметрія», як вимір несиметричності розподілу, в науковий обіг введено англійським статистиком К. Пірсоном у роботі «Анатомія асиметричних кривих» (1894 р.) [17, с. 176]. Асиметрія розглядається також як відхилення або відмінність властивостей та параметрів конкретного об'єкта від прийнятого стандарту, норми або типового стану властивостей

та параметрів відповідної економічної системи або її складника. Ця дефініція відображає розупорядкування системи, порушення порядку, рівноваги, відносної стійкості, зіставлення та пропорційності між складниками цілого. Німецький математик, фізик-теоретик Г. Вейль під асиметрією мав на увазі такі властивості об'єкта або системи, як: хаотичність, безладність, невідповідність, неоднорідність [18, с. 37].

Вияв асиметрії в економічних системах неможливо розглядати без аналізу інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень на мікро- й макрорівнях ведення підприємницької діяльності. Тому нагадаємо, що у 2001 році Нобелівську премію з економіки було присуджено трьом американським професорам: Дж. Акерлофу, М. Спенсу та Дж. Стігліцу — «за їх аналіз ринків з асиметричною інформацією». Дж. Стігліц наголошує, що асиметрія інформації тісно пов'язана з асиметрією економічних (ринкових) можливостей. Завдання уряду в таких випадках полягає не тільки у виправленні дефектів ринкового регулювання, але й в усуненні асиметрії можливостей. До речі, Дж. Стігліц піддав гострій критиці згаданих нами 10 рекомендацій Вашингтонського консенсусу, що ґрунтується на ринковому фундаменталізмі, котрий повністю ігнорує дефекти ринкового регулювання [19]. Отже, ставиться під сумнів виваженість тих порад, які надаються апологетами [від грец. ἀπολογία (апологія), «захисна мова»], активних захисників і пропагандистів Вашингтонського консенсусу. Зрозуміло, що йдеться про конструктивність порад зарубіжних консультантів щодо реформування економічних відносин у Польщі, Україні, багатьох інших країнах, а найголовніше, наслідки цих порад.

З позицій понятійного апарату важливо позначити певні відтінкові відмінності між симетрією та симетричністю, асиметрією та асиметричністю. На думку Н. Ю. Коротині, симетрія та асиметрія є характеристиками стану об'єкта, дають характеристику його властивостей чи принципів організації, а симетричність та асиметричність характеризує результат розвитку та зміни об'єкта. Коли йдеться про асиметричність, розглядаються не окремі незалежні об'єкти, а елементи однієї системи. Ці елементи володіють певною самостійністю, але взаємопов'язані в рамках економічних відносин і взаємозалежні в рамках системних зв'язків, що вибудовуються між ними [3, с. 38].

Поняття «асиметричність» у динаміці соціально-економічного розвитку України і Польщі досліджується через поняття «зміни», «зрушення», «відхилення», «розриви» у відтворювальній, територіальній, галузевій та функціональній структурах. Наявність розривів (відхилень, зрушень) у двосторонніх торговельно-економічних зв'язках, параметрах географічної та товарної структури зовнішньої торгівлі дає змогу розкрити змістовну сутність поняття «асиметричність». Під асиметричністю двосторонніх торговельно-економічних відносин варто розуміти явище збільшення відмінностей між ними в динаміці змін у структурі товарообігу, експорті та імпорті товарів і послуг, сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів і послуг, інших сферах, спричинене різноспрямованим впливом сукупності внутрішніх та зовнішніх факторів. Диспропорції в двосторонніх торговельно-

економічних відносинах мають місце як у просторовому, так і часовому розрізах. Так, у просторовому розрізі асиметричність під час здійснення експортно-імпортних операцій характеризує контрасти в їхніх обсягах та структурі. У часовому розрізі асиметричність відбиває результати зовнішньої торгівлі упродовж, наприклад, 1990–2021 рр.

Зрозуміло, що торговельно-економічне співробітництво повинно охоплювати широку сферу діяльності: здійснення експортно-імпортних операцій; захист прав інтелектуальної власності; заходи, спрямовані на сприяння вітчизняним експортерам; забезпечення лібералізації торговельного режиму; взаємодія в рамках ЄС, СОТ, МВФ, інших міжнародних організацій; співробітництво у сфері енергетики; динамічний розвиток двосторонніх відносин в агропромисловій, освітянській, науково-технічній та інших сферах; залучення інвестицій у харчову, видобувну промисловість, машинобудування, транспорт і зв'язок, банківсько-фінансову сферу, сектор високіх технологій (програмування, телекомунікації, наукові дослідження).

Оскільки ми торкнулися сфери освіти, зазначимо, що у 2022 році відзначатиметься 100-річчя заснування секції випускників-поляків Київського політехнічного інституту. Майже з дня заснування КПІ (1898 р.) до кінця 90-х років ХХ ст. кращі абітурієнти Польщі їхали на навчання до провідних інститутів України. За даними *biznes.interia.pl*, в університетах Польщі впродовж 2020–2021 навчального року здобувало освіту приблизно 84,7 тис. іноземних громадян. З наведеної кількості 38,5 тис. (45,4 %) — це громадяни України. Тобто ситуація змінилася на абсолютно протилежну як свідчення явища абсолютної асиметрії.

На рис. 2 представлена динаміка структури товарообороту (експорт, імпорт, сальдо) між нашими країнами. За період 1992–2020 рр. його обсяги зросли у 25,8 рази. Найбільш успішними роками були передкризові 1997 (930,3 млрд дол.) та 2008 роки (6619,0 млрд дол.), а також 2013 рік (6 616,5 млрд дол.) — рік початку Революції гідності. Не можна не помітити суттєвого пожвавлення двосторонньої торгівлі у 2017 році. Поясненням цього факту вирішальною мірою є набрання чинності 01 вересня 2017 р. у повному обсязі Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, включаючи поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі (УВЗСТ). Сформовано правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторні механізми, що сприяють поступовому входженню економіки України до спільного ринку ЄС. З 11 червня 2017 р. діє безвізовий режим між Україною та ЄС.

За результатами 2020 року загальний обсяг двосторонньої торгівлі товарами та послугами з Польщею становив 7,97 млрд дол. США [17]. Після Китаю та Німеччини Польща стала третім найбільшим торговим партнером України. За даними польської сторони, товарообіг між двома країнами становив 8,93 млрд дол. Звернемо увагу, що розбіжність у статистичних даних двох сторін склала ... 0,96 млрд дол. тобто, майже 10,8 % від обсягів товарообігу. Звичайно, це менше значення порівняно з 2001–2007 р. (50–60 %) чи з 2008 року (32,8 %), але проблема асиметрії існує. На думку експертів, основні причини існування розбіжностей в офіційних даних

такі: наявність розбіжностей у системі ведення статистик митними та статистичними органами обох країн; здійснення контрабандного ввезення товарів; ввезення товарів шляхом напівлегального обходу митних правил; наявність махінацій з метою повернення податку ПДВ [20].

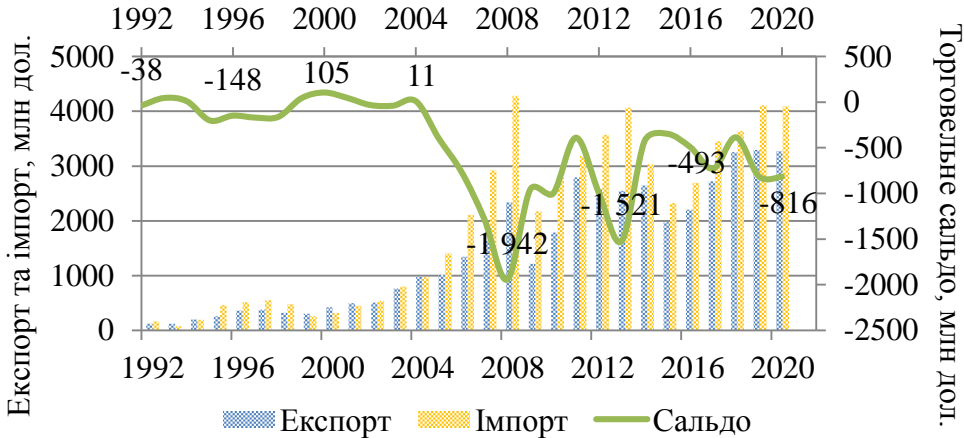

Рис. 2. Динаміка структури товарообороту між Україною та Польщею, 1992–2020 рр., млн дол.

Примітка: побудовано автором за [14].

Втішно, що на стан торгівлі між двома країнами лише незначним чином вплинув COVID-19. Звернемо увагу, що сальдо торговельного балансу протягом останніх трьох десятиліть явно асиметричне і складається переважно на користь Польщі. У торгівлі товарами в 2020 році воно становило, за даними української статистики, — мінус 0,82 млрд дол., польською — плюс 3,05 млрд дол. США.

Серед основних товарів українського експорту до Польщі: аграрна продукція (28,3 %); металургія (18 %); мінеральна продукція (17,4 %); продукція деревообробної промисловості (9,9 %); продукція електромеханічної промисловості (7,7 %). Україна імпортує із Польщі продукцію електромеханічної промисловості (32,4 %); товари хімічної промисловості (21,2 %); сільськогосподарську продукцію (14,4 %); товари легкої та текстильної промисловості (9,4 %); металургія (8,1 %) [15].

Маємо констатувати, якщо польський бізнес постачає в Україну переважно продукцію з більшою часткою переробки, тобто доданою вартістю, то структура українського експорту до Польщі має переважно сировинний характер. На жаль, постійні «перебудови», революційні події, світові та внутрішні кризи, низька ефективність здійснюваних реформ призвели, як уже зазначалося, до деградації промислового сектору, втрати таких високотехнологічних галузей, як: космічна, суднобудівна, авіаційна, машинобудівна, верстатобудівна та багато інших.

В Україні активно функціонує близько 3 тис. компаній із польським капіталом. Зростає кількість українських компаній і в Польщі. На початок 2020 році їхня кількість зросла до 16,5 тис., що становить 17 % від усіх компаній з іноземним капіталом на території Польщі. Інтенсифікації економічного співробітництва повинно сприяти створення належного інвестиційного клімату. Зазначимо, що Польща входить до першої десятки інвесторів в Україні. Інвестиції з Польщі спрямовуються в Україну, насамперед, до банківського та фінансового сектора (близько 46 %), підприємств переробної промисловості (близько 33 %), сфери торгівлі та послуг (9,5 %). Бар'єрами для іноземних інвесторів є нечітке законодавство, нестандартна система правосуддя, відсутність належного захисту інтелектуальної власності в Україні. Як наслідок, рівень польських інвестицій в Україну вже кілька років коливається в межах \$800 млн дол. і не відповідає інтересам бізнесу двох країн.

Наголошуючи на досягненні прогресу та успіхів в економічних відносинах між двома країнами, Посол Польщі в Україні Б. Ціхоцький також звертає увагу на наявність низки невирішених проблем. Польські експортери часто стикаються з необґрунтованими обмеженнями, а польські бізнесмени зазнають втрат через застосування недостатньо обґрунтованих з української сторони антидемпінгових та протекціоністських заходів. Іноді ці заходи використовуються як усунення конкуренції. Введення мит або квот на імпорتنі товари призводить до зростання цін на ввезені товари, зниження купівельного попиту, втрати ринку. Подібні захисні заходи не сприяють розширенню сфери дії зони вільної торгівлі з ЄС. Заходи протекціоністського характеру вживаються також з польського боку. Зокрема, це стосується транзитних вантажних автомобільних перевезень до європейських країн. За реальної щорічної потреби українських автоперевізників на рівні понад 200 тис. дозволів на рік, польський уряд виділяє лише 160 тис. Це призводить до проблем із пропускною спроможністю кордону [5].

Серед перспективних напрямів двостороннього економічного співробітництва: розвиток вертикальної кооперації у сфері виробництва озброєння, АПК з орієнтацією на нішевий сегмент; налагодження українських постачань електроенергії на заміщення польської вугільної енергетики; спільне розвідування та видобуток природного газу. Особливої уваги заслуговує питання посилення довгострокової співпраці в контексті інтеграції енергосистем України до Європейської мережі системних операторів передачі газу. Невирішеними залишаються проблеми спільного планування просторового розвитку прикордонних територій тощо. Зміцненню українсько-польських економічних відносин сприяє спільна участь у реалізації таких проектів, як: Співдружність демократичного вибору (2005 р.), Східне партнерство (2008 р.), Ініціатива трьох морів (2016 р.) та Люблінський трикутник (2020 р.) [5; 21].

Особлива роль у вирішенні зазначених та багатьох інших завдань приділяється українсько-польській міждержавній комісії з економічного співробітництва. У рамках сформованої комісії діє 7 робочих груп, які займаються питаннями співробітництва в паливно-енергетичному секторі,

транспорті, космосі, торгівлі та інвестиціях, сільському господарстві, туризмі, геопросторовій інформації та оборонній промисловості.

Таким чином, можна стверджувати про зростання темпів співробітництва у торговельно-економічній сфері між двома державами-сусідами. Саме Польща стала першою країною світу, яка визнала незалежність України. Якщо Польща свій зовнішньоекономічний вектор ще на початку 90-х переорієнтувала з Москви на Брюссель-Вашингтон, Україна цей процес де-факто почала здійснювати лише після Революції гідності (2014 р.). Хоча ринкові реформи в обох країнах здійснювалися за одним сценарієм («Вашингтонський консенсус», у Польщі — «шокова терапія»), результати виявилися різними. Зростають міграційні потоки з України до Польщі. Сприятливий ґрунт для економічного співробітництва України та Польщі продовжує підточуватись етнополітичними та культурними непорозуміннями разом з незадовільною якістю вітчизняного середовища для бізнесу.

Оголошене стратегічне партнерство Україна-Польща в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів повинно сприяти підвищенню ефективності конвергенції економічних моделей двох країн, покращенню якості життя населення. Для докорінного зміцнення економічних відносин необхідні пошуки нових механізмів та моделей, нових лідерів трансформацій. Чинником успіху може і повинен виступати всебічно підготовлений стратегічний план дій, а також високоєфективний механізм відповідальності за його виконання.

Список використаних джерел

1. *Bonusiak W.* Ukraina–Polska: nadzieja na powrót do «strategicznego partnerstwa». *Krakowskie Studia Międzynarodowe*. 2020. XVII. Nr 2. S. 248–258. <http://doi.org/10.48269/2451-0610-KSM-2020-2-013>.
2. *Габарта А.* Польша: 30 лет от начала социально-экономических трансформаций и 15 лет членства в ЕС. *Современная Европа*. 2019. № 7. С. 82–92. <http://dx.doi.org/10.15211/soveurope720198292>.
3. *Korotina N. Yu.* Methodological Approaches to Studying Asymmetry of Economic Federalism Relations. *Bulletin of the South Ural State University. Ser. Economics and Management*. 2018. Vol. 12, No. 2. Pp. 37–44. <http://doi.org/10.14529/em180204>.
4. *Lukyanenko D., Chuzhykov V., Wozniak M.-G.* Convergence of Economic Model of Poland and Ukraine. Kyiv : KNEU, 2010. 719 p.
5. *Ціхоцький Б.* За вашу і нашу економіку: що заважає відносинам України та Польщі (18.06.2020). *Європейська правда*. URL : <https://bit.ly/3vlQCgl>.
6. *Szeptycki A.* «Nie ma wolnej Polski bez wolnej Ukrainy». *Polityka Rzeczypospolitej Polskiej wobec kwestii ukraińskiej, 1918–2018. Stosunki Międzynarodowe — International Relations*. 2018. № 1 (t. 54). S. 276–293.
7. *Grünberg K., Sprengel B.* Trudne sąsiedztwo. *Stosunki polsko-ukraińskie w X–XX wieku*. Warszawa : Wydawnictwo Książka i Wiedza, 2005. 832 s.
8. *Литвин В.* Тисяча років сусідства і взаємодії. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2002. 133 с.
9. *Polska — Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa, t. 1–5*, red. S. Stepień, Przemysław, 1990–2000.

10. Толочко П. П. Володимир Святий. Ярослав Мудрий. Київ : АртЕк, 1996. 216 с.
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 65. Стор. 39. Ст. 4104.
12. Экономика Польши. Экономический обзор — исторический экскурс: занятость, национальный доход, бюджет, финансы. *Польша.ру*. URL : <https://bit.ly/3K01Zio>.
13. Смирнов И. Доллар уже не тот: как менялась стоимость \$100 за последние сто лет (23.07.2020). *Myfin.by*. URL : <https://bit.ly/3tcOeWH>.
14. World and national data, maps, rankings. *кноета.com*. URL : <https://bit.ly/3BWf7C3>.
15. Економічна статистика / Зовнішньоекономічна діяльність. *Державна служба статистики України*. URL : <https://bit.ly/3plhHg2>.
16. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 9: С. 920 с.
17. Боголюбов А. Н. Математики. Механики. Биографический справочник. Киев : Наукова думка, 1983. 640 с.
18. Вейль Г. Симметрия / под ред. Б. А. Розенфельда. Москва : Изд-во УРСС, 1969. 192 с.
19. *Стігліц Дж.* Асиметрія інформації. (19.12.2001). *Газета «День»*. URL : <https://bit.ly/36LziQ>.
20. Аналіз розбіжностей у зафіксованих даних по товарообігу між українською та польською статистикою. *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Державна підтримка українського експорту*. URL : <https://bit.ly/3pjKjX2>.
21. *Зосименко Т.* Україна-Польща (24.01.2021). *Українська призма*. URL : <https://bit.ly/3BZpgya>.

Надійшла до редакції 26.08.2021

Vasyl GERASYMCHUK

National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Asymmetry in Ukrainian-Polish Economic Relations and Ways of Solving Contradictions

Attention is focused on topical issues of the development of mutually beneficial trade and economic relations between Ukraine and the Republic of Poland, which is one of the main strategic partners of Ukraine on the way to European and Euro-Atlantic integration. The article describes radical changes in the structure and incentives of economic relations in two neighbouring countries using the recommendations of the Washington Consensus, based on the principles of macroeconomic discipline, market economy and openness to the outside world. A retrospective analysis of the development of bilateral trade relations is carried out, indicating the existence of deep historical traditions, established close economic ties between countries. A significant revival of bilateral trade was noted after the entry into force in full of the Association Agreement between Ukraine and the EU, including the Deep and Comprehensive Free Trade Area. The problems of the development of two economic systems are analysed from the standpoint of the theory of asymmetry, which should be understood as the phenomenon of increasing differences in the dynamics of changes in the structure of trade, other

indicators of socio-economic development caused by the multidirectional influence of a set of internal and external factors. Disproportions in bilateral trade and economic relations have been investigated both in spatial and temporal terms. The problem of the existence of disagreements in statistical data from the Ukrainian and Polish sides, the reasons for their occurrence are considered. The need to strengthen the trend of replacing mainly raw materials of Ukrainian exports with high-tech, with a greater share of processing, added value, which is possible in the context of cardinal changes in the sectoral structure of the national economy, was confirmed. Recommendations are proposed for improving the plan of the Ukrainian-Polish strategic partnership, establishing an effective mechanism of responsibility for its implementation, which should contribute to the economic rapprochement of the two countries and improve the quality of life of the population.

Keywords: *asymmetry of economic relations, disintegration-integration processes, export-import policy, socio-economic development, strategic partnership.*